

שאלות בבקורת הזהר מתוך ידיעותיו על ארץ ישראל

בכותרת זו פרסם ד"ר ג. שלום מחקר מפורט בציון שנת תרפ"ט, בו הוא כותב: כיום, לאמתת הדבר, אין אנחנו יודעים כלום על מקום מוצאו של הזהר ועל מקום עריכתו, וכמובן חשוב הוא לדעת, אם למשל הזהר נכתב או נערך בארץ ישראל או בבבל או בספרד וכו', יש אומרים בכה, ויש אומרים בכה, ומתוך רוב הסברות נתעלם מעיני המתנגחים הקריטריון הפשוט והמדויק ביותר, בדיקת ה"בימה" של הזהר, הרי ידוע כי בימתו של הזהר בא"י הוא, שם גבורי ה"חברייא" יהלכון, איש את רעהו ישוחחו ולא אחת ולא שתיים יזכירו "מאין ולאן" ולכן כדאי הוא לעמוד על היריעות האלה

קריטריון מצויין ממין זה – הוא אומר – ישנו בזהר. מקום אחד וקופוטקיא שמו, נזכר כעשרים פעם בזהר, והנה מקום כזה בא"י לא נזכר לא במשנה ולא בברייתות ולא בשום מקום הנודע לי, והנה אם באמת ידע הזהר עוד מקום בא"י שלא נזכר במקורות התלמודיים והמדרשים, כי אז בוודאי יצדקו האומרים "הלוא דבר הוא", ואם מקום כזה בא"י לא היה ולא נברא אלא שבשתא היא וכיון דעל על, אם נשתרש בזהר שבוש הנולד מתוך אי הבנת הגמרא – כי אז נדע שכל הספורים על מסעי החברייא בא"י נתחברו בחוץ לארץ, ששם ידעו על המקומות הקדושים האלה אך מתוך דמיונות מטושטשים על הטופוגרפיה של א"י, הלא ידוע לנו השם קפוטקיא מן המשנה (בסוף כתובות) ומן התלמודים וכו', וקפודקיא היא באסיא הקטנה והמקומות מן הזהר שהוזכרה בהם קפודקאי מראים בעליל ואין קורטוב של ספק שהזהר לא נתכוון לארץ קפודקיא שבאסיא, אלא (אם בצדק ואם שלא בצדק) לכפר או עיירה בא"י הסמוכה ללוד הנזכרת כמה פעמים בזהר שברור כי אינם מדברים על ארץ רחוקה כי אם על כפר הקרוב למאורעות הזהר מאד, וכל ה"נסיעות" המרובות האלה של כל ה"חברייא" לקפודקיא מתפרשות יפה רק אם נבין כי קרוב להם המקום הזה מאד שבוודאי לא הלכו במדת "רצוא ושוב" לאסיא. ואם יצא אולי כי מקום כזה

שאלות בבקורת הזהר מתוך ידיעותיו על ארץ ישראל ריג

לא היה בא"י וכי נכשלו עורכי הזהר בהבנת השם קפוטקיא בגמרא ויחסוה לזולת מכוונתו, על כן חשוב מאד לשמוע תשובת חוקרי א"י עליה.

בשולי המחקר הזה באה הערת הפרופ' ש. קליין ז"ל האומרת: מכל החומר יוצא ברור שמחבר הזהר על מקום בא"י התכוון, אמנם לפי דעתי אין כוונתו על מקום מסוים וברור, כי אם הוא המציא לו שם מקום זה על-פי איזה הודעות תלמודיות, ואפשר למצוא גם את "המקורות".

לנכון העיר ד"ר שלום על העובדה שהמחבר אינו מתיחס באהבה ובכבוד אל יושבי קפוטקיא, דבר זה בירושלמי שביעית ט' ה' מקורו, קפודקאי דציפורין שאלון לר' אימי כו' הרי אנו רואים שבצפורי (או בסביבתה, לפי דעת הזהר) היו יושבים "קפודקאי" מזה הוציא לו מחבר הזהר את שם המקום קפודקא שאצל צפור.

לפי דעתי – מסכם ר"ש קליין – לא היה למחבר הזהר שום מושג נכון על אודות המרחק שבין קפוטקיא שאצל צפורי ובין לוד, כי אין להוציא (זהר יתרו פ' ע"ב) שהלכו דרך יום, כי באמת מלוד לצפורי יותר ממהלך דרך יום, ע"פ מה שהעירותי כאן חושבני להוציא משפט צדק שמחבר הספורים האלה לא בן א"י היה.

והנה על מציאת מקום בארץ ישראל ששמו קפודקיא הערתי בקצרה בהגהותי לזהר נח סט ע"ב, שם הבאתי מבבלי יבמות כה ע"ב מעשה בלסטים אחד שיצא ליהרג במגיזת קפוטקיא ואמר להם לכו ואמרו לה לאשת שמעון בן כהן אני הרגתי את בעלה בכניסתי ללוד ואמרי לה בכניסתו ללוד, וציינתי הרבה מאמרים בזהר המספרים על טיולים מקפוטקיא ללוד ושם שהה ר' שמעון בן יוחאי.

זה מחדש נדפס ספר חקרי ארץ מר' מנדל וואהלמן ז"ל וראיתי בערך קפודקיא עמ' 234 שמביא מספרו של קליין Corpse I nscriptionum עמ' 47 כי נמצאה מצבה עתיקה ביפו שחרותה עליה כתובת יונית שלפי תרגומו של קליין תוכנה "פה ינוח יצחק זקן של הקפוטקאים הטרוסוסים סוחר בד". על יסוד זה מסיק וואהלמן שבסביבת יפו היתה קהלה של יהודים קפוטקאים שהיו טרסיים כלומר אורגים. ומוסיף וואהלמן. לארוג נימה בנימה שגם בצפורי היו

טרסיים = אורגים, ובהתאמה לדברי הירושלמי שביעית – המוזכרים – שהיו קפוטקאים בצפורי אפשר עוד לחדש שצפורי זו של הקפודקאים אינה העיר צפורי שבגליל אלא זה הכפר הערבי צפריה (צרפנד) בין יפו ללוד. ובזה נבין מה שמצינו מעשה בלסטים אחד שיצא ליהרג במגיזת קפוטקיא כו' אני הרגתי את בעלה בכניסתי ללוד, שקשה להעלות על הדעת שהלסטים הרג בלוד שבא"י ונדון בקפוטקיא שבאסיא הקטנה וצוה לומר לאשת שמעון בן כהן שגר בעכו, ראה ירושלמי חלה פ"ד הי"ב אני ראיתי את שמעון בר כהנא שותה יין בעיר עכו, משום כך מוכרחים אנו לשער שהמקום קפוטקיא היה סמוך ללוד מקום הפשע של הליסטים.

ואם שכאמור יש סמוכין מהסיפור הזה על סמיכת המקומות קפוטקיא ולוד, הנה בלתי מיוסדת כלל היא ההוכחה שמקום קפודקיא היה אצל יפו. על מצבת תושב המקום לא חוקקים שם המקום הזה שממנו הוא, ואם אדם קפודקאי אחד נקבר אצל יפו אין להוכיח מציאת מושבה של קפודקאים שם, ויוכל היות שבא ממקום רחוק (כן לא יקובל ביאורו על ה"טרסויים" ואכ"מ), ואם זהו שמעון בן כהן תושב עכו, צריכים אנחנו לחפש המקום גם בקרבת עכו, ובמקום מה "שאפשר עוד לחדש" ולהסיע את צפורי לצפריה (צרפנד) כדאי יותר לחקור על "לוד" זו.

בראש הקדמת התקוני זהר נאמר: ר' שמעון אזל ליה וערק למדברא דלוד ואתגניז בחד מערתא הוא ור' אלעזר בריה וכו', וכן היא בזהר חדש פ' תבוא (צ"ז ע"ב). ד"ר שלום במאמרו הנזכר ערך "לוד" כותב: קשה להבין מה ראו בעלי המאמר הזה להעביר את מערת רשב"י מן הגליל לארץ יהודה ל"מדברא דלוד", ובמדרש קהלת רבא נמצא כי הוון טמירין במערתא דפקע, וכבר מצאתי השערה אחת בספרו של בן-צבי על הישוב בכפר פקיעין כי מתוך ערבוב פקיעין – תקוע הגלילית – עם פקיעין אחרת הסמוכה ללוד יצאה להם שגיאה זו, וגם בהשערה זו יש קושי, שהרי מנין ידע בעל המאמר את פקיעין הסמוכה ללוד?, והלוא מאמר זה בוודאי כתוב בחוץ לארץ, ויותר קרוב לשער כי כותב המאמר הזה לא ידע כי לוד ביהודה והעביר אותה לגליל.

ואמנם יש כאן אי ידיעה, אבל היא חסרון ידיעה של חוקרי הגיאוגרפיה של א"י, בעוד שבמציאות היה מלבד לוד שביהודה גם בגליל מקום שנקרא אף הוא

שאלות בבקורת הזהר מתוך ידיעותיו על ארץ ישראל רטו

"לוד" ומה שלא נודע לחוקרים ידוע להערבים שוכני ארץ מימים קדומים, ביער שבין כפר תרשיחא לפקיעין, מרחק שתי שעות רכיבה מפקיעין שם המקום שהנו נקרא עד היום ח'רבת לוד.¹

ולוד זו היא שהוזכרה גם במסע א"י לר' שמואל בר' שמשון משנת ד'תתק"ע (ראה אוצר המסעות עמ' סג), שם הוא כותב: מטבריא חזרנו והלכנו לכפר חנן ומשם באנו לכפר לוד, ומצאנו שם קבר ר' אלעזר בן יעקב כו' והוא על יד כפר א'רמה ומשם נוסעים ישר לפקיעין.

ובירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ב מובא שמגדל צבעייה הוא סמוך ללוד. (וכצפורי שנקטו שם), והנה ידענו שמגדל צבעייה היה סמוך לטבריה צפונית מערבית.

ידעה זו תבהיר לנו מפת הסביבה של המערה, בקהלת רבא פ"ח נקראה כמוזכר מערתא דפקע, בפסיקתא דרב כהנא (לוק פ"ח ע"ב) מערתא דבקע, שהיא פקיעין היא בקיעין, ראה ירושלמי חגיגה פ"א ה"א, וכן נקרא המקום עד היום בפי הערבים אל'בקיעה.

שם במערת פקיעין עבד רשב"י טמיר י"ג שנין ולבסוף אמר ניפק חמא מה קלא בעלמא כו' אמר ניחות נחמי בהדין דימוסין דטבריה, שלפי שהיתה המערה קרובה לטבריה עיר הגליל נכנס שמה בראשונה, וכן התיישב רשב"י אחרי כן בתקוע שבגליל סמוך למירון שבת קמז, ב, וראה בחקרי ארץ הנזכר ערך תקוע שבאחרית ימי ר' שמעון נעתקו הישיבות של כל חברי ר' שמעון להגליל, ר' מאיר בחמתן אצל טבריה, ר' יוסי בצפורי, ר' יהודה באושה, ר' אלעזר בן שמוע בבוקיא דרומית מערבית ממירון, ובכן גם ישיבת ר' שמעון היתה בתקוע זו הסמוכה למירון.

1. ידעה זו נתאשרה מפי תושבי הסביבה ע"י ידידי ר' משה פודהורצר איש צפת. בתוספת מספר 2 לעתון הרשמי גליון 1118 מיום 31 ביולי 1941 דף 991 נמצאת הרשימה דלהלן: כירבת ליד (אל עואדים) לרבות האדמות הנפרדות של ערב בניחה ושל כירבת ליד, הגפה: חיפה, המחוז; חיפה, המשרד של האיזור משרד הפקיד חיפה.

קרבת מקום יש איפוא בין המקומות שהוזכרו במעשה של אותו לסטים שיצא ליהרג במגיזת קפודקיא ואמר לכו ואמרו לה לאשת שמעון בן כהן אני הרגתי את בעלה בכניסתי ללוד וכו', היא לוד זו שבגליל הסמוכה לקפודקיא ולעכו מקומו של שמעון בן כהן.

ולכן היו מצויים טיולים מקפוטקיא ללוד וכן מאושא ללוד לאשר גם אושא הלוא היא בגליל בערך ג' שעות מעכו (ראה הורוויץ א"י וגבולותיה ערך אושא), והיתה המערה ההיא שהתחבאו בה ר' שמעון בן יוחאי ור' אלעזר בנו בין שני המקומות פקיעין ולוד, ולכן פעם נקראה מערתא דלוד או במדברא דלוד (בעוד שאצל לוד הנודעת אין שום מערה) ופעם נקראה מערתא דפקיעין או דבקיעין והושו כל המקורות.